

РУДЕНКО Ольга Мстиславівна
д-р наук з держ. упр., доц., проф. каф. публічного
управління та менеджменту організацій
Чернігівського нац. технол. ун-ту
ORCID 0000-0002-2807-1957

ЛОБІЮВАННЯ – ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ ЧИ СУСПІЛЬНИЙ КОМПРОМІС

Досліджується співвідношення понять «лобіювання» та «корупція». Аналізуються вітчизняні наукові підходи до визначення лобіювання та розуміння його ролі в пошуку компромісу між інтересами громадян, державних службовців та представників корпоративного сектору. Ототожнення лобізму та корупції значною частиною громадян обумовлюється відсутністю досвіду цивілізованого лобізму в Україні.

Досліджуються норми вітчизняного антикорупційного законодавства та опублікованих вітчизняними дослідниками і політиками законопроектів, покликаних врегулювати лобіювання в Україні. Незважаючи на доволі широку варіативність підходів до окреслення кола суб'єктів лобіювання, майже всі автори законопроектів визначають перелік посадових осіб, які не можуть бути суб'єктами лобіювання за жодних обставин. Мова йде про представників збройних сил, безпекових структур, судових органів тощо. При цьому з огляду на відсутність нормативно-правового регулювання лобізму та перелік посадових осіб, діяльність яких регулюється антикорупційним законодавством, наявний тіньовий лобізм доречно відносити до корупційних проявів.

Доводиться, що унормоване лобіювання не може вважатися політичною корупцією. Аналіз норм антикорупційного законодавства свідчить про те, що після прийняття будь-якого із запропонованих дослідниками лобізму законопроектів, корупцією буде вважатися лише той формат взаємодії державних службовців та представників бізнесу (або інших ініціативних груп громадян), який не передбачений законом.

Ключові слова: лобізм, лобіювання, корупція, суспільство, законодавство, державне управління.

Постановка проблеми. Сучасний період державотворення характеризується глибокими трансформаційними та інституціональними змінами. Невпинним є процес удосконалення моделі державного устрою України, побудови відносин органів державної влади між собою та інститутами громадянського суспільства на нових, не притаманних українській традиції принципах. Конституція України декларує статус народу як єдиного носія суверенітету та джерела влади в країні, що робить право кожного з громадян України на участь у громадсько-політичному процесі незаперечним. Однак механізм такої участі досі лишається доволі обмеженим і реалізується на практиці (для більшості громадян) лише в активному виборчому праві. Натомість корпоративні кола в гонитві за надприбутками зловживають недосконалістю чинної нормативної бази, відшукують корупційні лазівки, що дозволяє їм отримувати неправомірні конкурентні переваги, а подекуди й відверто привласнювати державне чи кооперативне майно. Усе це не лише гальмує економічне зростання України, але й породжує тотальну зневіру громадян у законності, правопорядку та державі загалом.

У пошуку нових механізмів налагодження взаємодії між громадянами, органами державної влади та корпоративним сектором вітчизняні науковці, політики, громадські діячі дедалі частіше звертають свою увагу на досвід та відповідні здобутки найбільш розвинених країн світу. Одним із дієвих механізмів,

покликаних якщо не вирішити проблему налагодження компромісу між громадянами, органами державної влади та корпоративним сектором, то принаймні перевести її в цивілізовані межі, є інститут лобіювання.

Наразі не лише пересічні громадяни, але часто й професіонали у сфері права, державного управління, політології, економіки поняття «лобіювання» та «корупція» часто якщо й не ототожнюють, то вживають у близькому контексті. Усе це обумовлює актуальність дослідження цих понять у їх співвідношенні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіка співвідношення понять «лобіювання» та «корупція» вимагає врахування результатів дослідження обох зазначених явищ. Проблематику корупції останніми роками всебічно розглядали вітчизняні науковці в галузі державного управління, права, політології. Ми розглянули праці таких учених, як: В. Д. Гвоздецький [1], В. І. Литвиненко [4], А. Л. Тіньков [17]. Проблематика лобіювання в Україні також привертала увагу значної кількості вітчизняних науковців. Зокрема, базою для такого дослідження стали окремі ідеї, напрацювання дослідників: О. В. Гросфельда [2], О. В. Дягілева [3], Р. М. Мацкевича [5], М. П. Недюхи [6], В. Ф. Нестеровича [7], А. М. Онупрієнко [8], О. Л. Порфировича [9], В. В. Сумської [15], Є. Б. Тихомирової [16], Т. С. Ярового [18] та ін. Водночас вітчизняна наукова спільнота недостатньо уваги приділила дослідженню співвідношення понять «лобіювання» та «корупція».

Метою статті є аналіз сучасного бачення лобізму як компромісу між представниками державної влади та бізнес-структур, а також окреслення відмінностей між лобізмом та корупцією у вітчизняному правовому полі.

Викладення основного матеріалу. Проблема співвідношення лобіювання та корупції, на нашу думку, доречно розглядати в кількох площинах. По-перше, необхідно дослідити наукові підходи до визначення явища лобізму та супутніх понять у контексті державного управління та політології. По-друге, варто врахувати положення запропонованих вітчизняними дослідниками та політиками законопроектів, покликаних врегулювати лобізм в Україні. По-третє, слід проаналізувати положення чинних антикорупційних нормативно-правових актів стосовно відповідності лобістської діяльності їх нормам. Таким чином, ми отримаємо висновок про співвідношення дефініцій «лобізм» та «корупція» з точки зору державного управління та права.

Дослідження взаємодії суспільства і держави розпочалося задовго до появи лобізму як суспільного інституту. Уже у XVIII ст. Ж.-Ж. Руссо зазначав, що інтереси в суспільстві діляться на волю всіх і загальну волю. Загальна воля є точкою перетину всіх інтересів в суспільстві, а для досягнення спільної волі потрібне узгодження інтересів [14]. На практиці ж знадобилися століття спроб побудови такого демократичного суспільства, яке б дало змогу реалізувати механізми узгодження інтересів, одним з яких можна вважати лобізм.

Наразі існує чимало підходів до розуміння дефініцій «лобізм», «лобіювання». Ми не будемо детально зупинятися на їх відмінностях, оскільки це виходить за межі предмета нашого дослідження. Натомість спробуємо розглянути основні концептуальні підходи до визначення лобізму як явища, відмінного від корупції. Так, О. В. Дягілев у дослідженні «Правовий інститут лобіювання: конституційно-правовий аспект» лобізм пропонує розуміти як «сукупність політичних норм, які вимагають правової легалізації, базуються на невід'ємному конституційному праві громадян на участь в управлінні державними справами і на законодавчому рівні регулюють відносини, що виникають у процесі відстоювання громадянами своїх або репрезентованих ними інтересів шляхом незаборонених законом методів впливу на органи державної влади й органи місцевого самоврядування» [3, с. 5]. Деякі автори (наприклад, Є. Б. Тихомирова) характеризують лобіювання як механізм впливу

виключно на законотворчу діяльність парламенту [16], інші наполягають на значно ширшій сфері діяльності лобістів. Зокрема, В. Ф. Нестерович зазначає, що «обмеження змісту даного поняття виключно впливом на законодавчу діяльність парламенту не відображає справжній стан цього політико-правового феномену, оскільки сучасний інститут лобіювання як *de facto*, так і *de jure* вже давно вийшов за межі впливу лише на законотворчість вищого представницького органу держави. У пропорціях лобістського впливу інші органи державної влади, насамперед урядові установи, а також органи місцевого самоврядування не поступаються парламенту» [7, с. 22 – 23]. Його позицію підтримує Т. С. Яровой, зауважуючи, що «навіть за відсутності належного правового регулювання діяльність лобістів проявляється як вплив на прийняття тих чи інших рішень як органами державної влади України, так і органами місцевого самоврядування України, іншими суб'єктами владних повноважень, їх посадовими та службовими особами, депутатами всіх рівнів» [18, с. 19 – 20]. На думку дослідника, за масштабом (локалізацією) можна виділити як внутрішній (загальнодержавний), так і зовнішній лобізм (той, що реалізується на міжнародній арені). Нам імпонує настільки широке бачення сфери застосування лобізму, тому вважаємо за доречне взяти його за основу.

У контексті надання переваги тій чи іншій моделі лобізму ми схильні підтримати позицію О. В. Дягілева щодо пріоритетності запровадження в Україні плюралістичної моделі представництва інтересів, відповідно до якої лобіювання розглядається як невід'ємне право громадян брати участь у державному управлінні та створювати з цією метою свої об'єднання (групи інтересів). Позитивними функціями лобізму як невід'ємного елемента громадянського суспільства, на думку дослідника, є можливість суспільства завдяки особливим важелям впливати на владні структури, аби ті не були ізольованими від потреб народу, який є основним джерелом влади. Монополізація ж цього впливу на державні органи якою-небудь групою позбавляє лобізм притаманних йому функцій демократичного представництва суспільних інтересів та робить його механізмом задоволення вимог корпоративних груп [3, с. 23 – 24]. Тобто лобізм має стати інструментом взаємодії народу, корпоративних груп та представників державної влади, орієнтованим на узгодження їх інтересів у процесі державного управління (розробки та ухвалення нормативно-правових актів, прийняття тих чи інших управлінських рішень тощо). На практиці ж в Україні існує взаємодія двох із трьох зазначених суб'єктів – корпоративних груп та владних структур. Саме тому вітчизняний неунормований лобізм найчастіше ототожнюють з корупцією.

Переходячи до розгляду корупції, ми не будемо детально зупинятися на наукових підходах до розуміння цього явища, оскільки наразі в Україні є нормативна база антикорупційної діяльності, що дозволяє нам проаналізувати нормативно закріплені визначення. Так, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» під корупцією пропонується розуміти використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди іншій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [11]. На перший погляд, може сформуватися враження, що зазначена норма закону забороняє лобіювання, і у випадку прийняття закону про лобіювання виникне потреба усунення наявних

антикорупційних норм або, принаймні, введення численних коректур як до Закону України «Про запобігання корупції», так і до інших нормативно-правових актів. Але чи можна вважати лобіювання корупцією в контексті зазначеної законодавчої норми. Насамперед доречно звернути увагу на два моменти: 1) чи належить коло осіб, зазначених у ч. 3 цього закону, до переліку об'єктів лобіювання? 2) чи можна вважати вигоду, отриману такою особою від суб'єкта лобіювання, неправомірною?

Відповідь на перше запитання є частково позитивною. У ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» надано перелік осіб, до якого, серед іншого, належать Президент України, Голова Верховної Ради України, його перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, народні депутати України, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови; державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування; військові посадові особи Збройних сил України тощо [11].

Наразі існує чимало законопроектів, покликаних врегулювати проблему лобізму в Україні. Частина з них були зареєстровані у Верховній Раді України, частина – лишаються науковими напрацюваннями. Майже кожен із них містить вичерпний перелік осіб, яких пропонується розглядати як об'єкт лобіювання.

Відповідно до законопроектів «Про лобіювання» (зареєстрованого за № 5144-1 від 05.10.2016), об'єктом лобіювання є винятково правотворчість у Верховній Раді України та її органах [13]. Натомість проект закону «Про забезпечення прозорості та законності комунікації із суб'єктами владних повноважень» (зареєстрованого за № 7129 від 20.09.2017) об'єктами лобіювання пропонує вважати Президента України, Верховну Раду України, її органи, народних депутатів України, Кабінет Міністрів України та його членів; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування [10]. У законопроекті «Про лобістську діяльність» також бачимо широкий підхід до окреслення кола об'єктів лобіювання. Об'єктом лобіювання пропонується розглядати Президента України, органи державної влади України, органи місцевого самоврядування України, інших суб'єктів владних повноважень України, їх посадових та службових осіб, депутатів усіх рівнів [12].

Слід зауважити, що більшість законопроектів також містить перелік осіб, які не можуть належати до кола об'єктів лобіювання. До таких, зокрема, належать: суб'єкти владних повноважень, які здійснюють керівництво створеними відповідно до законодавства збройними формуваннями, самі збройні формування, розвідувальні органи, правоохоронні органи тощо [10; 12; 13]. Загалом можна стверджувати, що перелік об'єктів лобіювання, за більшістю законопроектів, включає в себе значну кількість осіб, зазначених у Законі України «Про запобігання корупції», як такі, чії дії, у випадку наявності неправомірної вигоди, вважаються корупцією.

Водночас наведене в Законі України «Про запобігання корупції» трактування поняття «неправомірна вигода» дозволяє уникнути необхідності внесення суттєвих змін до зазначеного закону у випадку легалізації лобізму. Справа в тому, що під неправомірною вигодою маються на увазі кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав [11]. Таким чином, винагорода, отримана об'єктом лобіювання від суб'єкта лобіювання, не може вважатися неправомірною вигодою,

оскільки вона буде одержана на законних підставах. Відповідно лобіювання, врегульоване профільним законом, не буде вважатися корупцією навіть відповідно до норм чинного антикорупційного законодавства.

Висновки. Узагальнюючи, можемо зазначити, що унормоване лобіювання не може вважатися політичною корупцією. Основна відмінність між лобіюванням і корупцією полягає в кінцевій меті процесу. У випадку з лобіюванням метою є пошук компромісу між інтересами представників бізнесу, громадськості та держави. Окрім того, лобіювання відбувається публічно офіційно зареєстрованими суб'єктами і супроводжується сплатою податків та інших грошових внесків на користь держави (наприклад, оплати за включення до реєстру лобістів). Натомість корупція не надає жодного прибутку державі, а учасники корупційних дій мають на меті особисте збагачення або отримання інших переваг, переважно за рахунок нехтування інтересами держави та народу.

Після прийняття будь-якого з численних, пропонованих дослідниками лобізму законопроектів корупцією буде вважатися лише той формат взаємодії державних службовців та представників бізнесу (або інших ініціативних груп громадян), який не передбачений законом. Таким чином, своєрідним побічним наслідком прийняття відповідного закону стане скорочення переліку діянь, які можна вважати корупційними, а отже, автоматичне зниження рівня корупції в Україні.

Наше дослідження не вичерпує всієї проблематики співвідношення таких процесів, як корупція і лобіювання. Невідомим лишається підхід до лобіювання, який буде закріплений законодавчо. Наразі незрозуміло, яким саме буде перелік об'єктів лобіювання, що має важливе значення для виявлення співвідношення понять «лобіювання» та «корупція» на практиці та обумовлює потребу подальших досліджень зазначеної проблематики.

Список бібліографічних посилань

1. Гвоздецький В. Д. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 63. С. 139 – 145.
2. Гросфельд О. В. Формування цивілізованої моделі лобіювання в Україні. *Грані*. 2009. № 1. С.136 – 139.
3. Дягілев О. В. Правовий інститут лобіювання: конституційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2010. 221 с.
4. Литвиненко В. І. Напрями адміністративно-правової протидії корупції в Україні. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Сер. «Право». 2015. Вип. 1(1). С. 152 – 158.
5. Мацкевич Р. М. Класифікація лобізму, його види. *Актуальні проблеми держави і права*. 2006. Вип. 29. С. 218 – 223.
6. Недюха М., Федорін М. Лобізм як соціально-політичний феномен: сутність і засоби впливу. *Віче*. 2010. № 3. С.22 – 25.
7. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові аспекти лобіювання у правотворчому процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Луганськ, 2004. 212 с.
8. Онупрієнко А. М. Формування інституту лобізму. *Проблеми законності*. 2002. Вип. 56. С. 35 – 40.
9. Порфірович О. Л. Питання запровадження правового регулювання вітчизняної лобістської практики. *Українське право*. 2004. № 1. С. 123 – 129.
10. Про забезпечення прозорості та законності комунікації з суб'єктами владних повноважень: проєкт Закону України від 20 верес. 2017 р. № 2351-VIII. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62573.
11. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
12. Про лобістську діяльність: проєкт Закону України. *Правове регулювання лобіювання в Україні: проблеми та перспективи*: матеріали круглого столу (Київ, 24 квіт. 2019 р.) / [ред. кол.: І. М. Мишак та ін.]. Київ: Людмила, 2019. 104 с.

13. Про лобіювання: проект Закону України від 5 жовт. 2016 р. № 5144-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60191.
14. Руссо Ж.-Ж. Про суспільний договір: трактати: пер. з фр. Москва. 1998. 416 с.
15. Сумська В. В. Теоретичні підходи до визначення поняття «лобіювання». *Державне будівництво*. 2010. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2010_2_26.pdf
16. Тихомирова Є. Б. PR – формування відкритого суспільства: монографія. Київ: Наша культура і наука, 2003. С. 177.
17. Тіньков А. Л. Правові засади запобігання політичній корупції в органах державної влади України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. № 1. С. 341 – 348.
18. Яровой Т. С. Теоретико-методологічні засади функціонування лобізму в Україні в інтересах громадянина, суспільства, безпеки держави. Київ: Людмила, 2019. 384 с.

List of references

1. Hvozdet'skyi V. D. Koruptsiia yak sotsialne, psykhologichne i moralne yavyshe. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. 2012. Vyp. 63. P. 139 – 145 [in Ukrainian].
2. Hrosfeld O. V. Formuvannia tsyvilizovanoi modeli lobiiuvannia v Ukraini. *Hrani*. 2009. № 1. S. 136 – 139 [in Ukrainian].
3. Diahiliev O. V. Pravovyi instytut lobiiuvannia: konstytutsiino-pravovyi aspekt: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.02. Xarkiv, 2010. 221 p. [in Ukrainian].
4. Lytvynenko V. I. Napriamy administratyvno-pravovoi protydii koruptsii v Ukraini. *Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia*. Ser. «Pravo». 2015. Vyp. 1(1). P. 152 – 158 [in Ukrainian].
5. Matskevych R. M. Klasyfikatsiia lobizmu, yoho vydy. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. 2006. Vyp. 29. P. 218 – 223 [in Ukrainian].
6. Nediukha M., Fedorin M. Lobizm yak sotsialno-politychnyi fenomen: sutnist i zasoby vplyvu. *Viche*. 2010. № 3. P. 22 – 25 [in Ukrainian].
7. Nesterovych V. F. Konstytutsiino-pravovi aspekty lobiiuvannia u pravotvorchomu protsesi Ukrainy: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.02. Luhansk, 2004. 212 p. [in Ukrainian].
8. Onuprienko A. M. Formuvannia instytutu lobizmu. *Problemy zakonnosti*. 2002. Vyp. 56. P. 35 – 40 [in Ukrainian].
9. Porfyrovych O. L. Pytannia zaprovadzhennia pravovoho rehuliuвання vitchyznianoї lobistskoi praktyky. *Ukrainske pravo*. 2004. № 1. P. 123 – 129 [in Ukrainian].
10. Pro zabezpechennia prozorosti ta zakonnosti komunikatsii z subiektamy vladnykh povnovazhen: projekt Zakonu Ukrainy vid 20 veres. 2017 r. № 2351-VIII URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62573 [in Ukrainian].
11. Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy vid 14 zhovt. 2014 r. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> [in Ukrainian].
12. Pro lobistsku diialnist: projekt Zakonu Ukrainy. *Pravove rehuliuвання lobiiuvannia v Ukraini: problemy ta perspektyvy: materialy kruhloho stolu* (Kyiv, 24 kvit. 2019 r.) / [red. kol.: I. M. Myshchak ta in.]. Kyiv: Liudmyla, 2019. 104 p. [in Ukrainian].
13. Pro lobiiuvannia: projekt Zakonu Ukrainy vid 5 zhovt. 2016 r. № 5144-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60191 [in Ukrainian].
14. Russo Zh.-Zh. Pro suspilnyi dohovir: traktaty: per. z fr. Moskva. 1998. 416 p. [in Ukrainian].
15. Sumska V. V. Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia «lobiiuvannia». *Derzhavne budivnytstvo*. 2010. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2010_2_26.pdf [in Ukrainian].
16. Tykhomyrova Ye. B. PR – formuvannia vidkrytoho suspilstva: monohrafiia. Kyiv: Nasha kultura i nauka, 2003. P. 177 [in Ukrainian].
17. Tinkov A. L. Pravovi zasady zapobihannia politychnii koruptsii v orhanakh derzhavnoi vlady Ukrainy. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*. 2012. № 1. P. 341 – 348 [in Ukrainian].
18. Yarovoi T. S. Teoretyko-metodolohichni zasady funktsionuvannia lobizmu v Ukraini v interesakh hromadianyna, suspilstva, bezpeky derzhavy. Kyiv: Liudmyla, 2019. 384 p. [in Ukrainian].

RUDENKO Olha

Doctor of Public Administration, Associate Professor,
Professor of Department of Public Administration
and Management Organizations,
Chernihiv National University of Technology

LOBBYING – POLITICAL CORRUPTION OR SOCIAL COMPROMISE

The article is devoted to the study of the relationship between the concepts of «lobbying» and «corruption». The author analyzes domestic scientific approaches to the definition of lobbying and an understanding of its role in finding a compromise between the interests of citizens, civil servants and representatives of the corporate sector. The identification of lobbying and corruption by a significant part of citizens, according to the researcher, is due to the lack of experience of civilized lobbying in Ukraine. But, the corporate sector realizes its interests through shadow lobbyism, which often borders on outright corruption. This gives rise to a latent social conflict, which has a number of negative consequences: low economic growth rates, the tendency of a significant proportion of citizens to break the rule of law, and the lack of political stability in our state.

Particular attention is paid to the study of the norms of domestic anti-corruption legislation and draft laws published by domestic researchers and politicians, that was aimed at regulating lobbying in Ukraine. It has been ascertained that in spite of the rather wide variability of approaches to developing the circle of lobbying subjects, almost all authors of draft laws determine the list of officials who cannot be subjects of lobbying under any circumstances. We are talking about representatives of the armed forces, security structures, the judiciary and the like. Moreover, given the absence of legal regulation of lobbying and the list of officials whose activities are regulated by anti-corruption legislation, the existing shadow lobbyism is appropriate to attribute to corruption.

In the process of research, the author convincingly argues that legal lobbying cannot be considered political corruption. The main difference between lobbying and corruption (in practice) is due to the ultimate goal of the process.

An analysis of the norms of anti-corruption legislation indicates that after the adoption of any of the bills proposed by the lobbyists, corruption will be considered only the format of interaction between government officials and business representatives (or other initiative groups of citizens) that was not provide by the law. According to the author, a side effect of the adoption of the law on lobbyism will be a reduction in the list of acts that can be considered corruption, and therefore – an automatic reduction in the level of corruption in Ukraine.

Key words: lobbyism, lobbying, corruption, society, legislation, public administration.

Надійшла до редколегії 10.06.20